

3-1-2542

สรุปผลการประเมินการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ศิริวรรณ ศิริขุณ

มาลินี วงษ์สิทธิ์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jdm>

Part of the [Demography, Population, and Ecology Commons](#)

Recommended Citation

ศิริขุณ, ศิริวรรณ and วงษ์สิทธิ์, มาลินี (2542) "สรุปผลการประเมินการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ," *Journal of Demography*. Vol. 15: Iss. 1, Article 3.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jdm/vol15/iss1/3>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Demography by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

สรุปผลการประเมินการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ*

ศิริวรรณ ศิริบุญ**

มาลินี วงษ์สิทธิ์****

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ถึงแม้ผู้สูงอายุในสังคมไทยส่วนใหญ่จะได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรและสมาชิกในครอบครัว (Chayovan et. al 1988, 1990 : Knodel et. al 1991, 1992 : Siriboon and Knodel, 1993 : ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2536) แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมได้ส่งผลกระทบต่อ การที่สำคัญต่อการที่ครอบครัวจะให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ยิ่งไปกว่านั้น แหล่งที่ให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุทั้งภาครัฐและภาคเอกชนก็มีข้อจำกัดทั้งในรูปของปริมาณและรูปแบบของ การให้บริการแก่ผู้สูงอายุ (สมศรี กันธมาลา, 2537) ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามที่จะให้คนในชุมชนได้ เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้การดูแล จัดบริการและกิจกรรมต่างๆสำหรับผู้สูงอายุในลักษณะของ “ชุมชน ช่วยชุมชน” โดยการจัดตั้ง “ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” ขึ้นในชุมชน ทั้งนี้โดยกองทุนประชากร แห่งสหประชาชาติ (UNFPA) ให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายและกองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ โดยได้รับความร่วมมือจากสภาผู้สูงอายุนี้น้ำที่รับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาโครงการต่างๆที่เอื้อต่อ การที่คนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกฐานะตำแหน่งจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

โครงการนำร่องการเกื้อหนุนผู้สูงอายุของกรมประชาสงเคราะห์ในรูปของ “ชุมชนช่วยชุมชน” นี้ กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ได้กำหนดพื้นที่การจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูง อายุไว้ 4 แห่ง คือ ชุมชนเมือง 1 แห่ง ชุมชนชานเมือง 1 แห่ง และชุมชนในเขตชนบท 2 แห่ง โดยชุมชน แออัดสวนผัก และชุมชนแออัด กม.11 เขตจตุจักร กรุงเทพมหานครถูกเลือกเป็นพื้นที่ดำเนินการในเขต เมือง บ้านโลกสี ตำบลโลกสี อำเภอเมืองขอนแก่น ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ดำเนินการในเขตชานเมือง

* ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์ “การประเมินผลโครงการนำร่อง การจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ : ผลการศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ” เอกสารสถาบัน หมายเลข 265/41 สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตุลาคม, 2541.

** นักวิจัย (ชำนาญการ) วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งตำบลยูงทะลาย อำเภออยู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่ถูกคัดเลือกเพื่อการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเขตชนบท

โดยเหตุที่การจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุนับเป็นนวัตกรรมทางสังคม การดำเนินกิจกรรมของโครงการจึงมีการจำแนกขั้นตอนของการดำเนินงานและการประเมินผลโครงการไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ก่อนที่จะมีการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 4 พื้นที่นั้น ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งเป็นระยะเวลา 6 เดือนก่อนการจัดตั้งศูนย์ฯ สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการสำรวจและประเมินผลโครงการ ได้ดำเนินการสำรวจพื้นที่ โดยสอบถามผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมายเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ รวมทั้งรูปแบบของกิจกรรมหรือบริการต่างๆสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการจัดให้มีขึ้นในพื้นที่ ซึ่งผลการศึกษาได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผน การจัดอบรม และการจัดเตรียมบริการที่จำเป็นในการดำเนินงานโครงการ

ภายหลังจากการสำรวจเบื้องต้นได้ดำเนินการแล้วเสร็จในเดือนเมษายน พ.ศ. 2539 ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุได้รับการจัดตั้งขึ้นในพื้นที่ต่างๆทั้ง 4 พื้นที่ ภายใต้อำนาจกำกับดูแลของกองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจากสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย หลักสูตรการอบรมและการสัมมนาในหลายๆเรื่องได้ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของผู้สูงอายุและของคนในชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของบุคลากรในการดำเนินงานโครงการ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมและบริการต่างๆขึ้นที่ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุอีกด้วย อาทิเช่น กิจกรรมออกกำลังกาย การพัฒนาสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ การอบรมกิจกรรมสันทนาการ ทัศนศึกษา กิจกรรมเยี่ยมบ้าน การให้คำปรึกษาแนะนำ และกิจกรรมเพื่อการจัดตั้งและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ รวมทั้งการให้บริการของหน่วยแพทย์เคลื่อนที่

เนื่องจากการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่ เป็นโครงการนำร่อง เพื่อจะนำผลการศึกษาไปปรับใช้และขยายผลในเขตพื้นที่อื่นๆของประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องประเมินผลโครงการเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆทั้งที่เป็นอุปสรรคและก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงาน ประชากรกลุ่มเป้าหมายของการประเมินผลคือ ประชากรผู้สูงอายุซึ่งหมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปี และมากกว่าที่พักอาศัยในพื้นที่โครงการ การประเมินผลโครงการแบ่งเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาก่อนการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุและระยะเวลาภายหลังจากที่ศูนย์ดังกล่าวได้รับการจัดตั้งและดำเนินงานไประยะหนึ่งแล้ว ทั้งนี้โดยระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการประเมินผลใช้วิธีการวิจัย 2 แบบ คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

วัตถุประสงค์

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณในช่วงระยะเวลาก่อนการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน รวมทั้งสำรวจปัญหา ความต้องการและทัศนคติของผู้สูงอายุต่อการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาความพร้อมของผู้สูงอายุและความพร้อมของคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการเกื้อหนุน จัดบริการและจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุในรูปของ “ชุมชนช่วยชุมชน”

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณในช่วงระยะเวลาภายหลังการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ ความเข้าใจ และความร่วมมือของผู้สูงอายุและคนในชุมชนในการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆทั้งที่เป็นอุปสรรคและก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อประโยชน์ในการนำไปปรับใช้และขยายผลการดำเนินงานในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในช่วงระยะเวลาภายหลังการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของผู้ใช้บริการและผู้ไม่ใช้บริการจากศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ โดยมุ่งที่จะรวบรวมความเห็นเกี่ยวกับเหตุผลในการใช้หรือไม่ใช้บริการของศูนย์ฯ ตลอดจนความเหมาะสมของกิจกรรมและวิธีดำเนินงาน อันจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุอื่นๆต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การประเมินผลโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุในชุมชน ใช้วิธีการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งแต่ละวิธีมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

การประเมินผลโครงการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณมีระยะเวลาในการดำเนินงาน 2 ระยะ คือ ระยะก่อนและหลังการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ การสำรวจรอบแรกดำเนินการในช่วงเวลา 6 เดือนก่อนที่จะมีการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่เป็นประชากรเป้าหมายจะถูกคัดเลือกจากผู้สูงอายุทั้งหมดที่พักอาศัยในชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายครัวเรือนทุกครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุที่พักอาศัยจะตกเป็นตัวอย่างทุกครัวเรือน ครัวเรือนใดที่มีผู้สูงอายุมากกว่า 1 คน จะมีผู้สูงอายุเพียงคนเดียว

ที่จะถูกเลือกเป็นตัวอย่าง ทั้งนี้โดยใช้วิธีการคัดเลือกอย่างมีระบบ จำนวนผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ในการสำรวจรอบแรกมีรวมทั้งสิ้น 685 คน

การสำรวจรอบสอง เริ่มขึ้นภายหลังจากที่ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุได้ตั้งขึ้นและดำเนินงานไปแล้วเป็นเวลา 11 เดือน และเพื่อให้การศึกษาระดับการร่วมงานและการใช้บริการของศูนย์ฯ มีความแม่นยำตรงมากที่สุด การสำรวจครั้งนี้จึงสัมภาษณ์ผู้สูงอายุทุกคนที่พักอาศัยในชุมชน ดังนั้นผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ในการสำรวจรอบสองจึงประกอบด้วยผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ในการสำรวจรอบแรกและผู้สูงอายุทุกคนที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษา

การสำรวจรอบสองเข้าพบผู้สูงอายุมทั้งหมด 1,052 คน แต่สัมภาษณ์ผู้สูงอายุได้เพียง 987 คน ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุจำนวน 65 คน ที่ให้สัมภาษณ์ในการสำรวจรอบแรกไม่สามารถให้สัมภาษณ์ได้ เนื่องจากเสียชีวิต 47 คน ย้ายจากชุมชน 15 คน อีก 2 คน ไม่อยู่บ้าน และอีก 1 คน ปฏิเสธที่จะให้สัมภาษณ์

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การประเมินผลโครงการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพียงระยะเดียวคือ ระยะเวลาภายหลังการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (group discussion) โดยกลุ่มประชากรเป้าหมายประกอบด้วย

1. ผู้สูงอายุกลุ่มที่ยังคงใช้บริการจากศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ
2. ผู้สูงอายุกลุ่มที่เคยใช้แต่ปัจจุบันเลิกใช้และกลุ่มผู้ที่ไม่เคยใช้บริการจากศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ในการจัดสนทนากลุ่ม ได้เชิญประชากรกลุ่มเป้าหมายประมาณกลุ่มละ 6-8 คน มาร่วมกลุ่มสนทนาตามแนวคำถามที่จัดเตรียมไว้ การสนทนากลุ่มจะเน้นในเรื่องของการแสดงความคิดเห็น แนวทัศนคติ ตลอดจนความรู้สึกและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการนำร่องการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการศึกษา

การประเมินผลโครงการทั้งด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นคำถามหลายคำถามได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรตต่อการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ผลการศึกษาค้นคว้าได้จำแนกเป็นประเด็นต่างๆ 8 ประเด็น ซึ่งมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. การรับรู้และความรู้เกี่ยวกับศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

การประเมินผลด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า การรับรู้เกี่ยวกับศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างมากภายหลังจากที่ศูนย์ฯ ได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการแล้ว ทั้งนี้โดยพบว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งในรูปของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและการได้รับทราบข่าวสารจากผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้นเกี่ยวกับศูนย์ฯ ซึ่งผลการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพก็สอดคล้องกับข้อค้นพบในเชิงปริมาณ ทั้งนี้เพราะพบว่าการที่ผู้สูงอายุที่ไม่เคยไปรับบริการจากศูนย์ฯ เป็นเพราะปัญหาในเรื่องการประชาสัมพันธ์ ประกอบกับขาดคนที่เป็นหลักในการนำชาวบ้าน

2. การมีส่วนร่วมและการช่วยงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุไม่เคยรับบริการหรือร่วมงานที่จัดขึ้นโดยศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะปัญหาทางด้านสุขภาพและการไม่มีเวลา ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพมักจะมีปัญหาในเรื่องของการเดินทางและการเคลื่อนไหว ผลการวิจัยเชิงคุณภาพทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า การที่ผู้สูงอายุบางส่วนมาใช้บริการแล้วหยุดไปหรือไม่มาใช้บริการเป็นเพราะผู้สูงอายุต้องเฝ้าบ้าน ประกอบกับศูนย์ฯ ไม่ได้เปิดบริการทุกวัน ขาดบุคลากรประจำศูนย์ ทำให้ไม่ได้รับความสะดวกในการรับบริการ

ผลการศึกษาจากงานวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพให้ผลที่สอดคล้องกันว่าปัญหาในเรื่องของระยะทางและความขัดแย้งกันของชาวบ้านต่างหมู่บ้านหรือต่างชุมชนนับเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการร่วมงานหรือการรับบริการจากศูนย์ฯ

ประเด็นที่น่าสนใจจากผลการศึกษาเชิงปริมาณก็คือ การมีศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุเป็นการนำมิติใหม่ของแนวคิด “ชุมชนช่วยชุมชน” มาสู่สังคมไทย และเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะศูนย์ฯ ทำหน้าที่เป็นแหล่งที่ให้ชีวิตสังคมแก่ผู้สูงอายุ และนำผู้สูงอายุออกสู่โลกภายนอก โดยผู้สูงอายุไม่ต้องจำกัดแวดวงชีวิตของตนเองไว้แต่เพียงภายในรั้วบ้านของตนเท่านั้น

3. ความคิดเห็นที่มีต่อประโยชน์ของการจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากตระหนักถึงประโยชน์ของการมีศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ผลการศึกษาจากการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า ประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับมากที่สุดคือ การได้รับบริการทางด้านสุขภาพอนามัย การได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่น และการได้รับความรู้เพิ่มเติม กิจกรรมหรือบริการที่ผู้สูงอายุได้รับมากที่สุดคือ กิจกรรมออกกำลังกาย รองลงมาคือ การฝึกอบรม กิจกรรมเสริมรายได้ และกายภาพบำบัด ผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากพอใจกับบริการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นที่ศูนย์ฯ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพให้ผลการศึกษาในรายละเอียดปลีกย่อยมากกว่าในผลการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเฉพาะในประเด็นของการดำเนินงานในบางพื้นที่ ซึ่งมีความขัดแย้งกันระหว่างพระและฆราวาส ในหมู่บ้าน ตลอดจนบทบาทของผู้นำชาวบ้าน นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มก็มีข้อเสนอแนะในเรื่องของบริการต่างๆที่เป็นการอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมให้แก่ผู้สูงอายุ อาทิเช่น การจัดอาหารกลางวันให้แก่ผู้ที่มาที่ศูนย์ฯ การจัดยานพาหนะรับส่งผู้สูงอายุ รวมทั้งการเพิ่มเติมบริการพื้นฐานต่างๆ อาทิเช่น ห้องน้ำ และอุปกรณ์ในการให้บริการ ซึ่งรวมถึงการเพิ่มจำนวนเครื่องออกกำลังกายให้มากพอกับจำนวนผู้สูงอายุที่มาขอรับบริการ

4. ความคิดเห็นที่มีต่อการกระจายกิจกรรมและบริการของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่าทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อการกระจายบริการของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุมีการแปรผันไปตามพื้นที่ที่ศึกษา ผู้สูงอายุในจังหวัดสุพรรณบุรีและกรุงเทพมหานครซึ่งพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการขัดแย้งกันระหว่างคนต่างหมู่บ้านหรือชุมชนมีแนวโน้มที่ต้องการให้มีการจัดกิจกรรมหรือบริการภายนอกศูนย์ฯ หรือจัดกิจกรรมหมุนเวียนในพื้นที่อื่นๆนอกสถานที่ตั้งศูนย์ฯ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เห็นด้วยกับการจัดกิจกรรมหรือบริการภายนอกศูนย์ฯ เป็นเพราะเกรงว่าการเคลื่อนย้ายวัสดุอุปกรณ์อาจก่อให้เกิดความเสียหาย และเป็นเพราะการขาดความร่วมมือของคนในชุมชนอื่นหรือหมู่บ้านอื่น

5. ความคิดเห็นที่มีต่อบุคลากรและกรรมการบริหารศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

การวิจัยเชิงปริมาณพบว่าผู้สูงอายุ 1 ใน 3 ไม่มีความรู้เกี่ยวกับผู้บริหารงานศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พอใจการทำงานของผู้บริหารงานศูนย์ฯ ผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ไม่คิดว่าศูนย์ฯ มีปัญหาทางด้านบุคลากรไม่ว่าจะเป็นปัญหาในเรื่องของปริมาณหรือคุณภาพของบุคลากร ความพึงพอใจในการทำงานของคณะผู้บริหารงานศูนย์ฯ แปรผันไปตามพื้นที่ที่ศึกษา พื้นที่ที่มีความขัดแย้งกันสูงเช่น กรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรีจะมีปัญหาในเรื่องความไม่พึงพอใจในการดำเนินงานของคณะผู้บริหารงานศูนย์ฯค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะความมีอคติส่วนบุคคล นอกจากนี้ผลงานวิจัยทั้งจากข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพก็พบว่าความร่วมมือจากคนกลุ่มอื่นๆ อาทิเช่น คนในวัยหนุ่มสาวหรือผู้นำชุมชน ยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ ผู้สูงอายุเสนอแนะให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมเป็นกรรมการของศูนย์ฯ รวมทั้งควรให้สมาชิกของทุกหมู่บ้านหรือทุกชุมชนที่อยู่ในเขตการให้บริการจัดส่งผู้แทนของตนเข้าร่วมในการบริหารงานศูนย์ฯ ด้วย

6. ความคิดเห็นที่มีต่อสถานที่ตั้งและอุปกรณ์ที่ใช้ในศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาทั้งจากการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพให้ผลการศึกษาที่สอดคล้องกันว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่าสถานที่ตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุมีความเหมาะสมดีแล้ว การที่ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรีไม่พอใจในสถานที่ตั้งของศูนย์ฯ ไม่ใช่เพราะลักษณะทางกายภาพของสถานที่ตั้ง แต่เป็นเพราะอคติส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่พักอาศัยอยู่ที่อื่นที่ไม่ใช่ที่ตั้งของศูนย์ฯ มีแนวโน้มที่จะรายงานว่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่จัดไว้ที่ศูนย์ฯ ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ประเด็นที่น่าสนใจคือในกรณีของจังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุตั้งอยู่ในวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของ “บ้านพักคนชรา” มาก่อน ทำให้ผู้สูงอายุหลายรายไม่มารับบริการที่ศูนย์ฯ เพราะเข้าใจว่าศูนย์ฯ คือบ้านพักคนชราที่ให้การดูแลเฉพาะผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาเรื่องที่พักอาศัย และถูกสมาชิกในครอบครัวทอดทิ้ง

7. ความคิดเห็นที่มีต่องบประมาณและการจัดหาทุนของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาจากการวิจัยเชิงปริมาณชี้แนะว่า มีผู้สูงอายุเพียงครั้งเดียวเท่านั้นที่มีความมั่นใจว่าคณะผู้บริหารงานศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุจะจัดหาทุนได้เองโดยไม่ต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยราชการ ในพื้นที่ที่คนในชุมชนมีความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดเชียงใหม่ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มั่นใจว่าคณะผู้บริหารงานศูนย์ฯ มีความสามารถจะจัดหาทุนได้ ในทัศนะของผู้สูงอายุ รูปแบบของการจัดหาทุนที่เหมาะสมคือการรับบริจาคเงิน การจัดงานหาเงิน การขายผลิตผลของสมาชิก และการเก็บค่าสมาชิกสำหรับในกรณีที่ต้องเก็บเงินจากสมาชิก ผู้สูงอายุเสนอแนะให้อยู่ในรูปของการบริจาคเงินด้วยความสมัครใจ นอกจากนี้ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยังบ่งชี้ว่าผู้สูงอายุเสนอแนะว่าศูนย์ฯ ควรจะจัดกิจกรรมหารายได้ ทั้งนี้โดยให้จัดกิจกรรมที่ทั้งผู้สูงอายุและศูนย์ฯ ได้รับรายได้ทั้งสองฝ่าย

8. ความคิดเห็นที่มีต่อการดำรงอยู่ของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นว่าศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุจะดำรงอยู่ได้ต่อไปในอนาคต แต่ผลการศึกษาจากการวิจัยเชิงปริมาณแสดงว่า ความเชื่อมั่นต่อเรื่องดังกล่าวมีไม่สูงนักในกลุ่มของผู้สูงอายุในจังหวัดสุพรรณบุรีและกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพราะคนในพื้นที่ทั้งสองแห่งมีความขัดแย้งและความไม่ลงรอยกัน ในมุมมองของผู้สูงอายุ ความร่วมมือกันของคนในชุมชนและการมีผู้นำที่สนับสนุนปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของศูนย์ฯ ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

การประเมินผลโครงการนำร่องการเกื้อหนุนผู้สูงอายุของกรมประชาสงเคราะห์ในรูปแบบของ “ชุมชนช่วยชุมชน” โดยการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ใช้วิธีการวิจัยทั้งในรูปของการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาที่น่าเสนอในเบื้องต้นชี้แนะให้เห็นถึงปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ รวมทั้งปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อสัมฤทธิ์ผลของโครงการ และด้วยข้อมูลต่างๆดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่ข้อเสนอแนะหลายประการดังนี้

1. ความผูกพันและความเชื่อถือในตัวบุคคลเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานและการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นการดำเนินงานจึงควรให้ความสำคัญต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในชุมชน และควรเพิ่มขีดความสามารถในการทำงานเป็นทีมให้แก่คณะผู้บริหารศูนย์ฯ
2. ความขัดแย้งและความไม่ลงรอยกันระหว่างคนในชุมชนหรือหมู่บ้านเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ จึงควรจัดให้มีกิจกรรมที่สร้างสัมพันธภาพและสร้างความคุ้นเคยระหว่างชาวบ้านต่างหมู่บ้านหรือต่างชุมชน
3. ควรจัดให้มีประชาสัมพันธ์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุมุ่งทั้งกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในศูนย์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอเป็นระยะๆ รวมทั้งต้องแก้ไขปัญหาคำถามความเข้าใจผิดที่ว่า “ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” และ “บ้านพักคนชรา” เป็นองค์กรเดียวกัน
4. การให้บริการของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุควรให้บริการแก่ผู้สูงอายุโดยให้ผู้สูงอายุทุกคนมีสิทธิได้รับบริการโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้โดยต้องไม่นำแนวคิดในเรื่องของ “การเป็นสมาชิก” มาใช้ในการดำเนินงาน
5. การจัดกิจกรรมของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุควรมีการหมุนเวียนไปจัดยังหมู่บ้านต่างๆอย่างทั่วถึง เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าเป็นของทุกคน ไม่ใช่เฉพาะชาวบ้านในหมู่บ้านที่ศูนย์ฯตั้งอยู่เท่านั้น นอกจากนี้ สถานที่ตั้งศูนย์ฯควรเป็นสถานที่ที่เป็นกลางสำหรับทุกคน
6. การจัดกิจกรรมเยี่ยมบ้านและการจัดอาสาสมัครเพื่อดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุที่บ้านควรจัดขึ้นเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถไปรับบริการที่ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุได้
7. ควรกระตุ้น ชักชวน หรือเปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาว และกลุ่มต่างๆในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุด้วย
8. การจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุควรมีบุคลากรอย่างน้อย 1 คนประจำศูนย์ โดยบุคลากรผู้นี้จะเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานงาน ช่วยเหลือ และแนะนำผู้มาใช้บริการของศูนย์ฯ

9. การรณรงค์หาทุนเพื่อการดำเนินงานของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่จำเป็น กิจกรรมหารายได้ควรจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้และสามารถแบ่งส่วนหนึ่งของรายได้ให้กับศูนย์ฯ

10. ผู้สูงอายุมักจะมองหาหน้าที่ของศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเชิงรูปธรรมมากกว่านามธรรม จึงควรจัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม อาทิเช่น การออกกำลังกายและอุปกรณ์การออกกำลังกาย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดใจและให้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้เด่นชัด ก่อนที่จะนำเสนอกิจกรรมที่เป็นนามธรรมต่อไป

11. การจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ หน่วยงานภาครัฐต้องทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงในการประสานงาน ให้แนวทางและช่วยแก้ไขปัญหา ซึ่งระยะเวลาในการเป็นที่เลี้ยงจะยาวนานเพียงใดขึ้นอยู่กับพัฒนาการของศูนย์ฯแต่ละแห่ง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์.

- 2541 การประเมินผลโครงการนำร่อง การจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ : ผลการศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ เอกสารสถาบันหมายเลข 265/41 สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ตุลาคม.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ.

- 2536 การศึกษาศักยภาพของปัจจัยเกื้อหนุนทางสังคมที่มีต่อการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย วันที่ 21-22 มีนาคม โรงแรมปรีณซ์พาเลซ กรุงเทพมหานคร.

สมศรี กันธมาลา.

- 2537 การอภิปรายเรื่อง “บริการของรัฐและเอกชน จะสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้เพียงใด” ใน รายงานการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง ศูนย์บริการผู้สูงอายุ : ชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างไร ณ โรงแรมรอยัลปรีนเซส กรุงเทพมหานคร. เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 329 กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม.

ภาษาอังกฤษ

Chayovan, Napaporn, Malinee Wongsith and Chanpen Saengtienchai.

- 1988 **Socio-economic Consequences of the Aging of the Population Thailand.** Bangkok : Institute of Population Studies, Chulalongkorn University. IPS Publication No.161/88.

Chayovan, Napaporn, John Knodel and Siriwan Siriboon.

- 1990 **Thailand's Elderly Population : A Demographic and Social Profile Based on Official Statistical Sources.** Population Studies Center of the University of Michigan, Ann Arbor.

Knodel, John, Napaporn Chayovan and Siriwan Siriboon.

- 1991 **Familial Support and the Life Course of Thai Elderly and Their Children.** Population Studies Center of the University of Michigan, Ann Arbor.

Knodel, John, Napaporn Chayovan and Siriwan Siriboon.

- 1992 “The Familial Support System of Thai Elderly : An Overview” in **Asia-Pacific Population Journal** Vol.7 No.3 September 1992. Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. United Nations.

Siriboon, Siriwan and John Knodel.

- 1993 **Living Arrangements of Thai Elderly Who Do Not Coreside with Their Children.** Research Report No.93-24 Population Studies Center of the University of Michigan, Ann Arbor.